

דוגמה לספר בנושא השואה הוא **קבוצת הידית הכחולה** מאת חנה סמואל, המספר על סבים ניצולי שואה שמגיעים ארצה עם מכונת לחם שבה היה מוחבא כל רכושם, והמכונה הולכת לאיבוד. הילדים במשפחה וחבריהם מתגייסים לעזרה ומצליחים במשימתם להשיב את האבידה היקרה.

לאחרונה, בתקופה שבה השואה הפכה לנושא שיחה לגיטימי עם ילדים ומדברים עליה גם בגנים ובבתי הספר, יש גל גדול של ספרים על סבים שמספרים את סיפור השואה. זהו חלק מהגישה בפסיכולוגיה ובספרות הגורסת שאפשר לחשוף ילדים גם לקשיי החיים, למוות, לחולי ולסבל, ולא לנסות לצייר בפניהם עולם לא מציאותי שכולו טוב.

סבתא ספרי לי, את היית שם, מאת אוה ארבן, הוא ספר שנולד מתוך הרצאה שקיימה המחברת בכיתה של בנה ביום הזיכרון לשואה ולגבורה, ובה סיפרה על חוויותיה האישיות כילדה שעברה את השואה.

הספר **המגירה השלישית של סבא**, מאת ג'ודי טל-קופלמן, מספר על אורי, שאוהב להיות אצל סבו ומגלה בשידת השולחן מגירה סודית, ממנה הוא לומד את סיפור השואה של הסב.

בספר **הסיפור של סבתא ילדה**, יצירתן המשותפת של אם ובתה, כתבה סוזנה רווה את סיפורה והבת, דפנה שונוולד, ציירה, כדי להעביר לנכדים את סיפורה של הסבתא בשואה. בספרן ניסו סוזנה ודפנה, שתיהן בעלות מקצוע בתחום בריאות הנפש, לספר את האמת בזהירות ובאופן מאוזן דרך סיפורה האישי של הסבתא, כדי שהילד (הנכד) ידע את קורות המשפחה ולא יגדל בחוסר ידיעה הרווח במשפחות רבות של ניצולי שואה.

הספר **ילדה ושמה מרישה**, מאת מלכה דולברג-רוזנטל מספר את סיפור ילדותה של המחברת (שנקראה מרישה), אשר הוחבאה במשך שנה וחצי אצל משפחה נוצרית בכור בתוך חבית שברצפת הרפת. הסיפור נכתב מנקודת מבטה של ילדה שהתמודדה וניצלה, ולמרות סבלה לא איבדה את שמחת החיים. ובספרה, הילדה **המסתורית של סבא**, כותבת מלכה אדלר על סבא שתחילה מסרב לספר, ובהמשך הוא משתכנע ומספר לנכדו איתי על קורותיו בזמן השואה. הספר מגולל את סיפוריו המרתקים של סבא יצחק, שנולד בכפר קטן בהונגריה ועבר את השואה כילד בודד.

סוף דבר

בספר **סבאות עכשיו** ניסינו להקיף את נושא הסבאות מזוויות ראייה מגוונות. מכיוון שככל שבני אדם עולים בגילם, ההבדלים ביניהם גדלים כתוצאה מן השילוב בין נתוני אישיותם ופועלם לאורך מעגל החיים, קשה להציע נוסח אחד כולל שנכון לכולם.

ישראל היא ארץ הגירה, ולעולים מארצות שונות תפיסות שונות של מושג המשפחתיות והסבאות. מה שנכון למשפחה פולנית, לא תמיד נכון למשפחה שמוצאה מרוסיה או ממרוקו, או למשפחה של ילידי הארץ.

ניסינו לשלב בספר ידע תיאורטי, מחקרי, קליני, ספרותי וביוגרפי כדי למצוא עקרונות מנחים, אך עדיין אין בידנו המלצות ל"סבאות נכונה" לכל אחד ואחת. אנו נמצאים בתקופה שבה מתרחשים שינויים ניכרים בילדות, בהורות ובסבאות, ורבים מן הסבים בארץ מהווים "דור ראשון לסבאות". אנו מאמינים שידע סבי הנרכש בקריאה יכול לפרוש מפה רחבה של אפשרויות, להעלות דברים למודעות ולאפשר ללמוד מניסיונם של אחרים. ואולם במקרי מצוקה וקשיים מורכבים, אין הקריאה יכולה להחליף טיפול מקצועי.

ננסה לסכם כאן את העקרונות הנראים לנו תקפים, תוך התאמתם לנתונים האישיים של כל סבא וסבתא.

- סבאות טובה דיה היא סבאות המשלבת בין רצון הסבים וכוונותיהם הטובות לבין צורכי הבנים והנכדים. רק שילוב בין הרצונות והצרכים נותן מענה נכון. ויתור גורף של אחד הצדדים מעיק ועלול לגרום למתח. חשוב גם ליהנות מהסבאות, ולא רק לעזור ולתמוך.
- סבאות היא זכות ולא חובה – זכות לסבים וזכות לנכדים ולהוריהם. חשוב שסבים יפעלו מתוך חופש בחירה ולא מתוך לחץ ודרישה – בין של הבנים ובין של הנכדים – עד שלא תיוותרנה להם אפשרויות נוספות למימוש עצמי בנוסף לסבאותם.
- נכדים לא יכולים להוות פיצוי על כל מה שהסבים החסירו בחייהם. אין זו חובתם למלא את חיי הסבים תוכן או משמעות.

- לספונטניות ערך רב, אך כדאי להקדיש מחשבה למקום שסבים רוצים להקצות לקשר עם הנכדים בחייהם, ולכן יש לתכנן ולהיערך מראש למצבים שונים. מודעות ותכנון יכולים למנוע אכזבות ותסכולים.
- כדאי לשים לב ולא להעניק בלי גבולות לנכד בכור, ועל ידי כך ליצור אצל הבנים ציפייה לא ריאלית לגבי הנכדים שיגיעו – במזל טוב – אחריו.
- שאלת מיליון הדולר בהורות, וגם בסבאות, היא האם לתת לכל בן או בת ולכל נכד על פי צרכיו, או להיות שוויוני במידת האפשר. התשובה היא כנראה באמצע: השקעה קיצונית באחד הנכדים, גם אם הוא נזקק יותר, עלולה לגרום למתח משפחתי. חשוב להסביר לבנים מה הם הנימוקים לאי השוויון, גם אם נראה לכם שהם אמורים להבין זאת בעצמם.
- הבסיס ליחסים טובים עם הבנים והנכדים הוא הדיאלוג, שבו יינתן הסבר למה שאפשרי ורצוי ביחסים איתם. לא כדאי לטאטא קשיים מתחת לשטיח, ולא כדאי לצפות שדברים יובנו מבלי שמדברים עליהם בצורה גלויה.
- עיקר ההענקה של סבים לנכדים היא לא רק תרומה כלכלית או הקדשת זמן ועזרה בטיפול בהם, אלא מתן תובנות מתוך ניסיון חיים, קשר בין־דורי, נוכחות ומחויבות רגשית. לשם כך כדאי לעשות דברים בשיתוף עם הנכדים – לשחק, לבלות, לספר סיפורי חיים, ללמד על המשפחה, לקרוא להם סיפורים ולשוחח איתם. יש לעשות כל מאמץ כדי להכיר את עולמם מבלי לנקוט עמדה שיפוטית וביקורתית.
- נכדים זקוקים לאהבה, לתשומת לב, לפינוק לא מוגזם, להקניית ערכים ולחוויות היחד המשפחתי. הם זקוקים למי שיחליף את ההורים בעת מצוקה, בחופשות, או בזמנים שבהם יש לנכדים צורך מוגבר בקשר עם דמות בוגרת נוספת.
- כדאי להיות מודעים לנזק שבהשוואת סגנון ההורות של הבנים לזה של הסבים, וגם בהשוואה לסבים אחרים במשפחה.
- יש להיות זהירים מאוד במתן עצות להורים: לא להתערב, אלא במקרים גורליים, או כאשר ההורים ביקשו לשמוע את דעתכם. חשוב להיזהר גם לגבי מידת המעורבות של הסבים וגם לגבי תכניה, ולהימנע מחציית גבולות שעלולה לערער את היחסים. שמירת גבולות בין משפחות הבנים והסבים חשובה, כשכל משפחה תנהג לפי מה שמתאים לה ולפי ערכיה והשקפתה התרבותיים. חשוב להפריד בין התפקיד הסבי לתפקיד ההורי ולא לערבב ביניהם. מעורבות רבה מדי בחיי משפחות הבנים, יצירת קואליציות נגד ההורים או נגד הנכדים וניסיון לחנך את הנכדים ואת הוריהם טומנים בחובם מתחים מיותרים.
- חשוב לחזק את סמכות ההורים ולהקדיש תשומת לב ייחודית לקשר הטוב עם בני זוגם של הבנים.
- סבאות אופטימלית אינה תחליף להורות, אלא תוספת המעניקה לילדים מה שרק סבים יכולים להעניק, דווקא מפני שהם משוחררים מאחריות. סבאות אופטימלית היא מהנה, משפיעה ומעשירה את הסבים ואת הנכדים.

- לאחר הולדת הנכדים, הורים רבים חשים שמקומם אצל הוריהם נתפס לחלוטין על ידי הנכדים. חשוב להיות ערים לכך שגם בנים בוגרים זקוקים למקום אצל הוריהם, ולמרות שאין איש מתקנא בבנו ובתלמידו, לא כדאי לבדוק תיאוריה זאת בפועל.
  - איזון נכון בין נתוני הגיל והמשפחה לבין הסבאות שונה מאדם לאדם. האיזון בין התפקידים השונים צריך להיות "תפור" לכל אדם על פי מידתו. התנהלות של אחרים אינה בהכרח קנה מידה למה שראוי ומתאים לכם.
- עקרונות אלה רצוי, כמובן, להתאים לנתוני כל משפחה ומשפחה ולצרכים הייחודיים של הנכדים, ההורים, הסבים, ואם יש מזל – אפילו של הורי הסבים.